

Sz. W. Ślaga

"Primate Behavior and the Emergence of Human Culture", J B. Lancaster, New York 1975 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 14/1, 158-160

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

niowo (wektorowo) muszą naruszać organizację systemu czy równowagę między stabilnością i zmiennością.

Mimo pewnych uproszczeń, występujących zwłaszcza w rozdziale poświęconym aktualnym badaniom nad determinizmem, pracę Wiszarenki można ocenić jako znaczny wkład w rozwój koncepcji determinizmu na terenie nauk biologicznych, tym bardziej, że ogromna złożoność zjawisk życiowych stwarza nieporównanie więcej trudności w traktowaniu tego zagadnienia niż na terenie fizyki. Jest to więc cenna propozycja dla dalszych uściśleń i pogłębionych analiz.

Sz. W. Ślaga

J. B. Lancaster: *Primate Behavior and the Emergence of Human Culture*, New York 1975, Holt, Rinehart and Winston, XII + 98.

Jane Beckman Lancaster pracuje w *Delta Regional Primate Research Center* w Louisiane i wykłada na uniwersytecie w Nowym Orleanie. Przez kilka lat prowadziła w Zambii badania nad zachowaniami społecznymi koczokodanów (*Cercopithecus aethiops*). Jest autorką prac na temat ewolucji zachowań narzędziowych, systemów komunikacyjnych u Naczelných i genezy języka ludzkiego.

Omawiana praca ukazała się w popularnonaukowej serii *Basic Anthropology Units*, poświęconej prezentacji osiągnięć współczesnych we wszystkich działach antropologii. Książkę otwiera przedmowa wydawcy i wstęp autorki, a zamyka cenny słowniczek terminów specjalnych, bibliografia (88 pozycji), lektura zalecana oraz adnotowany wykaz 11 filmów poświęconych życiu społecznemu Naczelných.

Realizacja zadania stawianego przez autorkę a polegającego na wprowadzeniu w zrozumienie ludzkiego behawioru jako produktu długiego procesu ewolucyjnego, wymaga uwzględnienia szeregu nauk przyrodniczych i humanistycznych. Wśród tych nauk szczególna rola w poznaniu natury człowieka oraz pochodzenia kultury i języka ludzkiego przypada w udziale prymatologii, która w ostatnich dwudziestu latach poczyniła ogromne postępy. W szczególności badania te dotyczyły życia małp Starego i Nowego Świata, ich sposobów porozumiewania się, organizacji społecznej, adaptacji ekologicznej, etiologii.

Po naszkicowaniu ogólnych problemów związanych z ewolucją, rekonstruowaniem przeszłości, rozwojem zachowań, historią Naczelných (r. 1) autorka zajmuje się życiem społecznym małp wąskonosych (rozd. 2). Lancaster wyróżnia pięć zasadniczych przejawów organizacji i zachowań u małp: dominacja i hierarchie dominacji, relacje matka—dziec-

ko, relacje seksualne między osobnikami męskimi i żeńskimi, podział ról pomiędzy dorosłymi i młodymi, podział ról ze względu na dymorfizm płciowy. Omówione formy zachowań, poza pewnymi zadatkami wrodzonymi, jak na to wskazują badania własne autorki oraz obserwacje życia szympanów (m. in. przez J. van Lawick-Goodall), na drodze uczenia się określanego jako „przekaz społeczny” (rozdz. 3). Naturalnym „kontekstem” i środowiskiem uczenia się młodych jest grupa społeczna. Większość młodych Naczelnych zdobywa informacje poprzez proces „uczenia obserwacyjnego”, nie występuje zaś, zwłaszcza u małych małp człekokształtnych (*Holobatidae*), aktywne uczenie swych dzieci. Uczenie się przez obserwację rozpoczyna się od zabawy wśród młodych, pod biernym zwykle nadzorem rodziców. Poza różnymi dla różnych gatunków wzorami zachowań zabawowo — obserwacyjnych w skład przekazu społecznego wchodzi zdolność używania przez małpy (szympansy) narzędzi. Badanie ewolucji używania narzędzi wskazuje na ogromne zmiany od przypadkowości u szympanów do „absolutnej istności dla przeżycia” (s. 53) u człowieka. Niemniej można uważać, że cały zespół zachowań łącznie z posługiwaniem się narzędziami daje prerogatywę dla ewolucji ludzkiej kultury narzędziowej. Ewolucja ta zaczęła się wraz z rozwojem ręki, dwunożności, pionizacji ciała, a zwłaszcza ze wzrostem mózgowia.

Centralnymi dla podjętego tematu książki są problemy związku pomiędzy porozumiewaniem się (komunikacją) Naczelnych i powstaniem języka (rozdz. 4) oraz tworzenie się zespołu ludzkich wzorów adaptacyjnych (rozdz. 5). Autorka omawia różne formy sygnałów w porozumiewaniu się Naczelnych, istotę przekazywanych informacji, uczenie się języka przez szympany (badania Van Lavick-Goodall, Marlera, doświadczenia Gardnerów, Premacka) stwierdzając, że systemy komunikacyjne Naczelnych nie stanowią kroku naprzód w kierunku języka. Głosy, gesty czy mimika małp jest bardzo ekspresyjna, informuje o stanach emocjonalnych a wymiana takich sygnałów pomiędzy małpami nie daje się porównać do języka ludzkiego, raczej bliższa jest porozumiewaniu się ptaków i ssaków. Język człowieka wyraża się tylko stanami emocjonalnymi, ale i odniesienie abstrakcyjne do otoczenia, jest systemem nazw mających określone znaczenie i podlegających regułom logiczno-gramatycznym. Wytworzenie się takiego systemu specjalnych zmian w mózgowiu dokonało się podczas ewolucji człowieka. Lancaster zdecydowanie utrzymuje, że systemy komunikacyjne Naczelnych, ułatwiające im nawiązywanie różnorodnych złożonych relacji społecznych różnią się całkowicie (*major gap*) od języka ludzkiego; poznanie tych systemów pozwala zrozumieć język nie ze względu na ich podobieństwo, ale różnice — „zrozumienie w tym wypadku pochodzi z analizy kontrastów, a nie podobieństw” (s. 57). Główne zmiany ewolucyjne

w procesie hominizacji dotyczyły całych kompleksów adaptacji na poziomie anatomicznym, fizjologicznym, zachowaniowym i społecznym. Ewolucja języka, a z tym i kultury obejmowała zespół różnorakich zmian anatomicznym, fizjologicznym, zachowaniowym i społecznym, fizjologii mózgu. Dokonywało się to u form pra-ludzkich w łączności z zasadniczą zmianą w stosunkach społecznych i ekonomicznych wewnątrz grupy. Unikalność ludzkiego wzoru adaptacyjnego ujawnia dwa rysy charakterystyczne, wyrażające się podziałem pracy oraz wytworzeniem struktury rodzinnej.

Autorka w sposób przystępny, lecz kompetentny zaprezentowała istotne problemy związane ze zrozumieniem związku pomiędzy zachowaniem Naczelnych a powstaniem kultury ludzkiej. Książka, którą można zaliczyć do wzorów celnej popularyzacji, daje przeświadczenie, że człowiek nie przypadkowo należy do grupy Naczelnych oraz że wiele cech ludzkiej społeczności istniało już wcześniej przed pojawieniem się człowieka w postaci zachowań społecznych i adaptacji ekologicznych u różnych małp. Mimo tych antecedensów biologiczno-behawioralnych społeczność i kultura ludzka, w szczególności język i myślenie człowieka, nosi na sobie piętno nieredukowalności i unikalności.

Sz. W. Ślaga

H. Hofer u. G. Altner: *Die Sonderstellung des Menschen (Naturwissenschaftliche und geisteswissenschaftliche Aspekte)*,

G. Fischer Verl., Stuttgart, 1972, ss. VIII + 231.

Rozważania o szczególnym stanowisku człowieka w świecie istot żywych i jego wyjątkowości pod względem różnych cech organicznych i psychicznych sięgają czasów starożytnych. Niemniej problem ten wciąż pozostaje aktualny, gdyż dzięki coraz bardziej szczegółowemu poznaniu struktury morfologicznej, genetycznej i biochemicznej zwierząt, szczególnie małp człekokształtnych, a także w wyniku badań etologii porównawczej, specyficzne stanowisko człowieka zarówno w sferze somatycznej jak i psychiczno-behawioralnej staje się coraz bardziej wyraziste, aczkolwiek ocena poszczególnych cech dyskryminacyjnych i kształtowanie się ich w procesie filogenetycznym bywają niejednokrotnie przedmiotem żywej dyskusji wśród zainteresowanych uczonych.

Również w wyżej wymienionej pracy podjęto jedną z licznych w ostatnim czasie prób przeprowadzenia krytycznej analizy cech specyficznie ludzkich nie tylko w ujęciu statycznym ale i dynamicznym,